

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стандарти якості життя у пострадянських країнах формуються як під впливом глобалізаційних тенденцій у світі, так і обумовлюються логікою внутрішнього розвитку кожної країни. Якість життя зазвичай розглядають як оцінку сукупності умов фізичного, розумового й соціального благополуччя, як їх розуміє (і уявляє) окремих індивід і окрема група населення. Головним для якості життя індивіда є відповідність ситуаційних характеристик (потреб і можливостей) очікуванням індивіда, його здібностям і нуждам, як їх розуміє сам індивід [1]. Підвищення якості життя пов'язується з реалізацією відповідної соціальної політики, з безпекою і правами людини. Виходячи із зазначеного вище поняття "якість життя", слід відмітити, що соціальна політика особливої уваги має приділяти психосоціетальним аспектам життєдіяльності людей, а також своєчасній зміні формулювання соціальних цілей, які іманентно притаманні державі із соціально орієнтованою економікою. Саме по тому, як владі вдається регулювати економічний розвиток і вирішувати при цьому численні соціальні проблеми, підвищувати якість життя, населення позитивно або негативно оцінює цю владу, довіряє або не довіряє її представникам.

Різна адаптованість окремих груп (соціально-демографічних, професійних тощо) до ринкових умов, різні типи ментальності обумовлюють різні стилі соціальної поведінки громадян у нашій країні і, як наслідок – їх розшарування за якістю життя. Аналіз способу життя різних прошарків нинішнього українського соціуму Ю. Саєнко пропонує розглядати у структурі трьох блоків, до яких входить рівень життя, якість життя, стиль життя та поведінково-життєдіяльнісна характеристика [2, с. 346]. Однак залишаються не з'ясованими принципи дослідження механізмів підвищення якості життя, а також співвідношення соціальної економіки, соціальної політики та якості життя.

Розробляючи стратегії підвищення якості життя населення у пострадянських країнах, доцільно переходити від кількісних

порівнянь рівня життя різних груп і категорій населення на основі порівняння їхніх доходів до аналізу якості життя з метою стратифікації населення. Порівняння рівнів життя на основі зіставлення різних груп за показником середньодушових доходів вважається найбільш простим і доступним, але, на нашу думку, не відображає усього спектру підвалін життєдіяльності й соціальної поведінки різних соціальних груп. Соціальні проблеми окремих адресних груп, які виникають унаслідок недостатнього задоволення їхніх основних потреб, можуть стати підґрунтям у визначенні низки заходів для роботи з населенням при розробці та реалізації основних напрямів соціальної політики. При цьому небезпечним може бути копіювання досвіду інших країн без його адаптації до місцевих (локальних) умов. Здатність виявляти ключові для країни (регіону) проблеми і концентрувати на їх вирішенні ресурси, які завжди обмежені, може виступати важливим показником того, наскільки адекватна політика представників органів влади ситуації, що склалася в країні (регіоні), і які зміни слід передбачити в економічній і соціальній політиці.

На наш погляд, базові принципи дослідження якості життя у контексті соціально-економічних трансформацій мають враховувати, з одного боку, відмінності життєвих стандартів залежно від національних, соціокультурних, геополітичних, соціально-економічних, соціально-психологічних характеристик людей у пострадянському соціальному просторі, а з іншого – наступні тенденції у сучасному глобальному світі.

1. Перехід у соціальній політиці пострадянських країн від патерналістської держави до державного патерналізму. Останній виступає обов'язковим елементом національної соціальної політики і базується на тому, що держава як основний суб'єкт соціального управління опікується суспільними проблемами, виконуючи патерналістську функцію централізованого перерозподілу національного бюджету. Із соціальної політики поступово зникає патерналістська держава, в якій, як слушно відмічає Н. Волгін, "централізований бюджетний перерозподіл придушє механізми суспільної самоорганізації, існує не поряд з ними, а замість них" [3, с. 255]. Але відмова від домінування патерналізму у державній соціальній політиці пострадянських країн створила певний вакуум, коли відповідальність за якісні параметри життя населення чітко не визначена, її намагаються покласти або на

самих громадян, або на бізнесові структури. Останні активно, але наразі безуспішно, залучаються до благодійницької діяльності. Між тим, пострадянські країни мають недостатні економічні передумови державного регулювання якості життя своїх громадян, адже курс на побудову соціально орієнтованої економіки лише задекларовано.

2. Поширення консолідаційних практик у вирішенні проблеми підвищення якості життя населення. Питання якості життя населення у наш час не можуть розглядатися виключно у ракурсі соціальної відповідальності держави і влади, адже забезпечення соціального розвитку – завдання не тільки влади, але й територіальних громад, спільнот, які діють у демократичному просторі тієї чи іншої країни. Демократизація пострадянських суспільств не тільки змінює природу соціальної відповідальності влади за якісні параметри життя населення, а й потребує розробки нових механізмів реалізації цієї відповідальності. Один з таких механізмів – координація владними структурами діяльності усіх суб'єктів, зацікавлених у забезпеченні високого стандарту якості життя населення, залучення їх до розробки та реалізації відповідних соціальних програм.

3. Перехід до глобальної соціальної політики. На думку численних дослідників проблем соціальної політики і якості життя населення [4, 5], фокус предмета соціальної політики у наш час має зміщуватися від порівняльної до наддержавної або глобальної соціальної політики. Адже питання соціальної політики і забезпечення якості життя все частіше вирішуються на рівні наддержавних та всесвітніх форумів. До того ж, поряд з владними, державними інституціями, на ці проблеми звертають увагу суспільні рухи та наддержавні організації. Вплив глобалізації на створення соціальної політики проявляється у тому, що глобалізація "а) ставить держави загального добробуту в умови конкуренції одна з одною, б) піднімає проблеми соціальної політики до наддержавного рівня, в) породжує всесвітнє обговорення найкращих шляхів регулювання капіталізму в інтересах соціального добробуту Сходу і Заходу, Півночі і Півдня" [5, с. 273].

4. Забезпечення відтворення населення через соціально орієнтовану економіку, відповідну соціальну політику, підвищення якісних стандартів життя. Це актуалізує насамперед проведення сімейної і молодіжної соціальної політики. Уникати

обмеження прав і можливостей молодих людей – таким може бути девіз державної політики й діяльності соціальних інституцій, пов'язаних із життєзабезпеченням молоді у напрямі підвищення якості життя майбутніх поколінь. Як свідчать численні дослідження, потреби життєзабезпечення, самоствердження є пріоритетними у соціальній роботі з молоддю пострадянських країн, де значна кількість молодих реалізує стратегію виживання. Усі заходи, які застосовуються у молодіжній соціальній політиці, так чи інакше покликані слугувати підвищенню якості життя за допомогою запобігання соціального виключення молоді. Останнє може проявлятися у фактичному витісненні молоді із соціальних структур і зміщенні її окремих груп до маргінальних прошарків, унаслідок чого з'являються різні форми соціально пригноблених і соціально нетипових груп (наркомани, "бомжі", інваліди тощо). При цьому соціальне виключення зазвичай розглядається як процес і як становище, соціальний статус, а складовими процесу виключення стають дискримінація у тих чи інших формах, соціальне відчуження, маргіналізація. Результат цих явищ – різні форми відторгнення цілих прошарків від суспільства.

Таким чином, людина більше не може розглядатися як інструмент, засіб економічного розвитку, а соціальний розвиток не є автоматичним наслідком економічного розвитку і не може більше виступати вторинною метою. Чим розвиненіша у країні соціальна інфраструктура, чим вища соціальна відповідальність влади, тим вища і якість життя населення. Управлінський вплив на якість життя населення пострадянських країн передбачає створення умов для забезпечення прав і обов'язків громадян, соціальних гарантій згідно світовим стандартам. При цьому управлінський вплив на основні параметри якості життя реалізується на різних рівнях (наддержавному, загальнонаціональному, регіональному, галузевому і локальному). Розробка і реалізація програм підвищення якості життя вимагає координації зусиль різних суб'єктів і потребує відповідної інформаційної бази, в якості якої виступають як статистичні матеріали, так і дані моніторингу соціальних відносин.

У подальшому є доцільним проведення порівняльного аналізу методів регулювання рівня життя та забезпечення його високої якості у пострадянських країнах з урахуванням глобалізаційних процесів, а також дослідження співвідношення

інституційних умов формування життєвих стандартів і самоорганізаційних засад підвищення якості життя з боку окремих спільнот, груп, особистостей.

Література

1. Якість життя в Україні: час жити і час виживати: Матеріали Круглого столу, проведеного Центром соціального прогнозування. – К.: Центр соціального прогнозування: ВІРА "Інсайт", 2003. – 111 с.
2. Саєнко Ю. Рівень та якість життя // Українське суспільство 1994 – 2004. Моніторинг соціальних змін / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2004. – С.346–358.
3. Социальная политика: Толковый словарь (Общ. ред. Н. А. Волгина) – М.: Изд-во РАГС, 2002. – 456 с.
4. Маркович Д. Глобальне проблеми и качество жизни // Социс. – 1998. – №4. – С.129–132.
5. Глобальна соціальна політика / Міжнар. орг. й майбутнє соц. добробуту / Б. Дікон. М. Халс. П. Стабс; Пер. з англ. – К.: Основи, 1999. – 346 с.